

A szövegtani kutatás a 90-es években: a kutatási terület jövője [Text 10—1/2. (1990.)]

A *Text* című folyóirat tizedik évfolyamának első (dupla) számát — mintegy jubileumi számként — a szövegkutatás aktuális kérdéseinek felmérésére szentelte. (A pontosság kedvéért szeretném megjegyezni, hogy maga a folyóirat a 'discourse analysis' terminust használja abban az értelemben, amiben én a 'szövegtani kutatás'-t, azaz alkalmazva azt mind az elhangzó, mind az írott/nyomtatott verbális kommunikáciumok megjelölésére.)

Ebben a dupla számban 25 — zömükben a folyóirat szerkesztői gárdájához, illetőleg tanácsadó testületéhez tartozó — kutató mondta el, hogy mit tart a szövegkutatás soron következő legfontosabb feladatának. (E szám repertóriumát lásd: *Szemiotikai szövegtan* 2. 1991. 213.) Huszonhatodikként a folyóirat szerkesztője, Teun A. van Dijk rendszerezte és egészítette ki az egyes kutatók véleményét egy összefoglaló tanulmányban (*The future of the field: Discourse analysis in the 1990s*. 133—156), amelynek enyhén módosított címét választottam e recenzió címéül, ezzel is kifejezésre kívánván juttatni, hogy ebből a jubileumi számból itt ezt az összefoglaló frást kívánom ismertetni.

1. Bevezetésül van Dijk először azokat a tényezőket sorolja fel, amelyek miatt nem könnyű a szóban forgó kutatási terület jövőjéről beszélni. Ezek közé számíttja többek között e terület viszonylag fiatal voltát és konszolidált intézményi beágyazottságának hiányát (pl. nincsenek ennek szentelt egyetemi intézetek, curriculumok stb.). Ugyanakkor az elmúlt negyedszázad kutatási eredményeit olyanokként értékeli, amelyek lehetővé (és szükségessé is) teszik bizonyos előrejelzések megfogalmazását.

2. Az előrejelzésekhez véleménye szerint az ad szilárd bázist, ami a 60-as évek közepétől mostanáig e kutatási területnek folyamatosan jellemzője volt. Ilyen jellemzőkként említi mindenekelőtt a szakterület egyre nagyobb mértékű *diszciplináris kiterjedését*. Három diszciplinát hiányol ebből az interdiszciplináris spektrumból, ezek a jog, a történettudomány és a politikai tudomány(ok), amelyek annak ellenére hiányzanak, hogy a szöveg bennük jelentős szerepet játszik. Részben ehhez a kiterjedéshez kapcsolódik másodikként a különféle diszciplinák közötti *kooperáció és integráció*, ami úgyszintén egyre nagyobb mérvűvé válik, illetőleg egyre világosabbá válik a szükségessége és hasznossága. Végül, tekintettel e kutatási terület komplex voltára, érthető, ha párhuzamosan egy, az előzővel ellentétesnek tartható igény is érvényesül, és pedig a *differenciálódás* és *specializálódás* igénye, azaz az eddigi kutatási eredmények ismeretében (és azok felhasználásával) egy jól definiálható adott területre, adott discourse- vagy szövegtípusra való koncentráció.

3. Az előbbiekből említett tényezők mellett — amelyek a szakterület belső fejlődésének dinamizmusából fakadnak — említést érdemelnek véleménye szerint azok a társadalompolitikai feltételek és alkalmazási igények is, amelyek e kutatási terület alakulására eddig is hatottak, és minden bizonnyal a jövőben is hatni fognak.

A társadalompolitikai feltételek között meghatározóak azok a kritériumok, amelyek alapján egy szakterület társadalmilag relevánsnak minősül, vagy nem. Minthogy az egyes kutatási területek anyagi feltételeinek biztosítása ezektől a relevanciakritériumoktól (illetőleg ezek meghatározóitól) függ, ezek hatása alól a szövegvizsgálat sem vonhatja ki magát:

Hasonlóképpen formálisan hat(hat)nak az alkalmazás területéről eredő igények, különösképpen pedig az, ami ezekből különféle egyetemi curriculumok számára meghatározó lehet. Az alkalmazási területek közül van Dijk a következőket tartja különösen fontosaknak.

— Az oktatás területét, minthogy mind az anyanyelvi oktatás, mind az oktatás általában alapvetően diszkurzív (és dialogikus) természetű; az oktatás során folytatott diszkurzusok, valamint a tankönyvek/segédkönyvek minőségének emelése mélyreható diszkurzus- és szövegelemzés nélkül elképzelhetetlen.

— A különféle kommunikációs médiumok területét; mind e médiumokban létrehozott szövegek alkotói, mind e szövegek befogadói számára elsősorúan fontos annak ismerete, hogy ezeknek a szövegeknek az informatív jellege (és interpretálhatósága) hogy épül e szövegek megkomponáltságára egyfelől, és a ténylegesen meglévő vagy feltételezett előismeretekre, valamint a szöveg és a befogadó interakciójára másfelől.

— A különféle intézmények területét, különösképpen pedig azt, ami az ezekben elhangzó formális kommunikáció fajtáit, a konfliktusok megoldására irányuló kommunikációt stb. illeti; nem kétséges, hogy a diszkurzus- és szövegelemzés módszereinek alkalmazása ezekkel kapcsolatban is hasznos eredményeket hozhat.

— A következő terület a számítógépek és alkalmazásaik területe. Közismert, hogy milyen gyorsasággal és milyen különböző területeken hódítanak tért a különféle szövegszerkesztő (vagy azt is alkalmazó) számítógépes programok; mind ezek létrehozása, mind ezek alkalmazása feltételez az eddigieknél mélyebbre ható szöveg(tani) ismereteket.

— Végül a kritikai alkalmazások területét említi van Dijk. Jóllehet nincs hathatós recept a nem kívánatos kommunikatív manipulációk elkerülésére (és világos, hogy azok az intézmények, amelyeknek a manipuláció célja, nem kevés pénzt tudnak költeni hathatós manipulatív diszkurzív stratégiák kidolgozására), a minimum, amit a diszkurzusok kutatóinak meg kell tenni, e stratégiák analitikus megismerése és funkcionálásuk minél szélesebb körű megismertetése.

4. Összefoglaló tanulmánya következő fejezetében egy, a 90-es évekre programatikusan tartható kutatási tematikát vázol.

Ebben a tematikában első helyen szerepel a diszkurzus- és szövegstruktúrákra vonatkozó ismeretek elmélyítése, egy átfogó elméleti keret kidolgozása. Különféle diszciplínák (szövegnyelvészet, beszédaktus-elmélet, klasszikus stilsztika, modern szociolingvisztika, retorika, argumentációelmélet, a narratív szövegek elmélete, konverzációanalízis stb.) különféle kategóriarendszereket hoztak létre és alkalmaztak az elemzésben, a feladat most a struktúratípusok integratív elméletének a kidolgozása, amely tisztázza, hogy milyen szinteken milyen egységeket lehet (célszerű) megkülönböztetni, és hogy azok leírására milyen részleméletek szolgálhatnak. Ennek az elméletnek továbbá azt is tisztáznia kell, hogy az analízis különféle szintjei és dimenziói hogy kapcsolhatók explicit módon egymáshoz (hogy kapcsolódhat például egymáshoz (a) a hagyományos strukturális elemzés és a grammatikai, (b) a szintaktikai, valamint szemantikai elemzés és a beszédtevékenységre irányuló, (c) az argumentatív vagy narratív struktúrákra irányuló elemzés és a szemantikai-pragmatikai stb.).

A következő feladat a *diszkurzus és a kogníció* kapcsolatának az eddiginél kielégítőbb tisztázása. Itt lényegében a szemantikai (illetőleg a különféle logikai) elemzés funkciója és a kognitív pszichológiai elemzés funkciója összefüggésének az elemzéséről van szó. (Elsősorban arról, hogy ezek az elemzések egy elmélet keretében egyesíthetők, vagy egymástól elválasztva kezelendők.) Ehhez a tematikához tartozik továbbá egy adott diszkurzus és az általunk birtokolt más ismeretek memóriabeli reprezentációja kapcsolatának a vizsgálata, valamint azé, hogy a diszkurzusok miként befolyásolják az ismeretszerzést és az értékelő 'hiedelem'-rendszerek (ideológiák) kialakulását, és hogy milyen kapcsolat áll fenn ezek között.

Az előzőhöz hasonló feladat a *diszkurzusok és a szociális interakciók* kapcsolatának vizsgálata. Közelebről annak az elemzése, hogy különféle nyelvi struktúrák milyen kapcsolatban állnak az interakció különféle struktúráival, hogy ez a kapcsolat közvetlen vagy egy kognitív 'interface'-en keresztül realizálódik stb. Nem kétséges, hogy a szociális interakciók mellett (amiket már eddig is részletesen elemeztek) mélyreható elemzést igényelnek a meggyőzés és az argumentáció interakciói is.

Végül van Dijk szükségesnek tartja a *diszkurzusok és a társadalom* összefüggésének a vizsgálatát általában, ami eddig csak meglehetősen 'felszíni terminusok' alkalmazásával történt meg (amikor megtörtént), és nem egy explicit elmélet keretében.

A fenti négy globális terület körvonalazása mellett a következő (általánosan elnevezett) konkrét feladatokat említi:

— az *internacionális kommunikáció* elemzése, mind ami a politikai jellegű, mind ami a kulturális, tudományos stb. kommunikációt illeti;

— az *egymástól különböző etnikai csoportok közötti konfliktusok és kommunikáció* elemzése, annak valamennyi megnyilvánulási formáját illetően;

— a *szexizmus* különféle diszkurzív manifesztációinak elemzése;

— valamennyi *oktatási* forma és eszköz elemzése;

— valamennyi *kommunikációs médium* felhasználásával folyó (verbális) kommunikáció elemzése;

— a különféle *intézményeken* belül alkalmazott kommunikációs formák elemzése;

— végül: valamennyi említett területen annak előtérbe helyezett vizsgálata, hogy *mi módon jönnek létre* az egyes individuumokban és csoportokban a *különféle hiedelem- és meggyőződésrendszerek* (ideológiák).

Valamennyi feladattal kapcsolatban hangsúlyozza van Dijk azok elemzése szükségképpen *interdiszciplináris* jellegét, és ezeket a feladatokat számos részfeladat felsorolásával világítja meg közelebről.

5. A tanulmány egy konklúziórésszel zárul, amelyben a szerző tíz pontban még egyszer összefoglalja röviden a fentiekben tárgyalt feladatokat.

Ehhez a panorámához a magam részéről csupán két megjegyzést kívánok fűzni. Meg vagyok arról győződve, hogy valamennyi releváns gyakorlati feladat megoldása hosszú távon csak akkor történhet meg kielégítő módon, ha annak egy *explicit elméleti keret* képezi az alapját. Ezért messzemenően egyetértek van Dijkkal abban, hogy az ennek létrehozására irányuló törekvést helyezi kutatási tematikája élére. Furcsának tartom ugyanakkor, hogy sem az elméleti, sem a gyakorlati feladatok tárgyalásánál nem (vagy csak implicit módon) kerül szóba a diszkurzusok és szövegek (a kommunikátumok) *multimedialitása*, aminek a figyelembevétele nélkül pedig sem egy átfogó elmélet nem hozható létre, sem a gyakorlati feladatok jó része nem oldható meg.

Petőfi S. János

A szövegösszefüggőség nyelvi hordozói Halliday és Hasan szerint [Halliday, M. A. K.—R. Hasan: *Cohesion in English*, London, Longman, 1976.]

Halliday és Hasan könyve egyike azoknak a legkorábbi könyveknek, amelyek a kohézió (koherencia) vizsgálatát tűzték ki feladatukul, elemzésüket kiterjesztve a kohéziót hordozó (kohéziót teremteni képes) nyelvi elemek maximálisnak tekinthető halmazára. Roland Harweg *Pronomina und Textkonstitution* című könyve (Poetica, Beihefte 2. München, Fink, 1968.) ugyan korábbi, de ő vizsgálatait a 'helyettesítő' elemek funkciójának elemzésére korlátozza — ezeket nevezi a legáltalánosabb értelemben „pronominák”-nak.

Halliday és Hasan könyvének ismertetése helyett annak 333—339 oldalakon található összefoglaló alfejezetét közöljük az alábbiakban a szemléltető példák egyikének kíséretében. Az angol szöveghez informatív magyar fordítást csatoltunk, amely hol betű szerinti, hol értelemszerű, attól függően, hogy az adott esetben mit tartottunk célszerűnek.

(Halliday—Hasan könyvének felépítéséhez lásd itt a Repertórium 2.3. szekcióját. A kohézió (valamint a konnexitás és a koherencia) problematikájának a tárgyalásához a *Szemiotikai szövegtan* egy későbbi számában még visszatérünk.)

Summary of cohesion, and coding scheme
A kohézió összefoglalása és egy kódoló séma

A) *Type of cohesion*
A kohézió típusa

Kód

REFERENCE
REFERENCIA

R

1. Pronominals
Névmások

1

(1) singular, masculine egyes sz. hímnemű	<i>he,</i> ő,	<i>him,</i> őt,	<i>his</i> őneki a	11
(2) singular, feminine egyes sz. nőnemű	<i>she,</i> ő,	<i>her,</i> őt,	<i>hers</i> őneki a	12
(3) singular, neuter egyes sz. semleges	<i>it,</i> ő/az,	<i>its</i> őneki a/annak a		13
(4) plural többes sz.	<i>they,</i> ők,	<i>them,</i> őket,	<i>their,</i> őneki a	14

1 (1—4) functioning as:
a következő funkciókban:

(a) non-possessive, as Head
nem birtokos mint főtag

6

he/him,
ő/őt
she/her,
it,
az/azt
they/them
ők/őket

(b) possessive, as Head
birtokos mint főtag

7

his,
ővé
hers,
(its),
(azé)
theirs
ővéké

(c) possessive, as Deictic
birtokos mint deiktikus elem

8

his,
ővé
her,
its,
azé
their
ővéké

2. Demonstratives and definite article Mutatószók és határozott névelő		2
(1) demonstrative, near mutatószó, közelre	<i>this/these, here</i> <i>ez/ezek, itt</i>	21
(2) demonstrative, far mutatószó, távolra	<i>that/those, there, then</i> <i>az/azok, ott, akkor</i>	22
(3) definite article határozott névelő	<i>the</i> <i>a (az)</i>	23
2 (1—3) functioning as: a következő funkciókban:		
(a) nominal, Deictic or Head névszói deiktikus elem vagy főtag	<i>this/these, that/those, the</i> <i>ez/ezek, az/azok a (az)</i>	6
(b) place adverbial helyhatározó	<i>here, there</i> <i>itt, ott</i>	7
(c) time adverbial időhatározó	<i>then</i> <i>akkor</i>	8
3. Comparatives (not complete lists) Hasonlítók (nem teljes lista)		3
(1) identity azonosság	eg: <i>same, identical</i> pl.: <i>ugyanaz, azonos</i>	31
(2) similarity hasonlóság	eg: <i>similar(ly), such</i> pl.: <i>hasonló(képp), olyan (úgy)</i>	32
(3) difference (ie: non-identity and dissimilarity) különbözőség (azaz: nem azonosság és nem hasonlóság)	eg: <i>different, other, else, additional</i> pl.: <i>különböző, más</i>	33
(4) comparison, quantity hasonlítás, mennyiségi	eg: <i>more, less, as many</i> ; ordinals pl.: <i>több, kevesebb, ugyanannyi; sorszámnevek</i>	34
(5) comparison, quality hasonlítás, minőségi	eg: <i>as + adjective</i> ; comparatives and superlatives pl.: <i>olyan + melléknév; közép- és felsőfokú melléknevek</i>	35
3 (1—5) functioning as: a következő funkciókban		
(a) Deictic deiktikus	(1—3)	6
(b) Numerative mennyiségjelzői	(4)	7
(c) Epithet minőségjelzői	(5)	8
(d) Adjunct or Submodifier (1—5) járulékos vagy módosító		9

SUBSTITUTION HELYETTESÍTÉS

S

1. Nominal substitutes Névszói helyettesítők		1
(1) for noun Head főnévi főtagé	<i>one/ones</i> °	11
(2) for nominal Complement névszói kiegészítő		12

the same
ugyanaz

(3) for Attribute határozóé	<i>so</i> ügy	13
2. Verbal substitutes Igei helyettesítők		2
(1) for verb igéé	<i>do, be, have</i> tenni, lenni, bírni	21
(2) for process folyamaté	<i>do the same/likewise</i> tenni ugyanazt/hasonlóképpen	22
(3) for proposition propozícióé	<i>do, so, be so</i> tenni úgy, lenni úgy	23
(4) verbal reference igei referenciáé	<i>do it/that, be it/that</i> tenni ezt/azt, lenni ez/az	24
3. Clausal substitutes Mondathelyettesítők		3
(1) positive pozitív	<i>so</i> ügy	31
(2) negative negatív	<i>not</i> nem	32
3 (1—2) substitute clause functioning as: mondathelyettesítő a következő funkciókban:		
(a) reported	közvetített	6
(b) conditional	feltételes	7
(c) modalized	modalizált	8
(d) other	más	9

ELLIPSIS ELLIPSZIS

E

1. Nominal ellipsis Névszói ellipsis		1
(1) Deictic as Head Deiktikus elem mint főtag		11
i. specific Deictic	specifikus deiktikus	1
ii. non-specific Deictic	nem spec. deiktikus	2
iii. Post-deictic	posztdeiktikus	3
(2) Numerative as Head Számnév mint főtag		12
i. ordinal	sorszámnév	1
ii. cardinal	tőszámnév	2
iii. indefinite	határozatlan	3
(3) Epithet as Head Jelző mint főtag		13
i. superlative	felsőfok	1
ii. comparative	középfok	2
iii. others	mások	3
2. Verbal ellipsis Igei ellipsis		2
(1) lexical ellipsis ('from right') lexikai ellipsis ('jobbról')		21
i. total (all items omitted except first operator) totális (valamennyi elem el van hagyva, kivéve az első operátort)		1
ii. partial (lexical verb only omitted) parciális (csak a lexikai ige van elhagyva)		2
(2) operator ellipsis ('from left') operátor ellipsis ('balról')		22
i. total (all items omitted except lexical verb) totális (valamennyi elem el van hagyva, kivéve a lexikai igét)		1
ii. partial (first operator only omitted) parciális (csak az első operátor van elhagyva)		2

3. Clausal ellipsis	3	
Mondatellipsis		
(1) propositional ellipsis	31	
propozicionális ellipsis		
i. total (all Propositional element omitted)		1
totális (valamennyi propozicionális elem el van hagyva)		
ii. partial (some Complement or Adjunct present)		2
parciális (néhány kiegészítő vagy járulékos elem van jelen)		
Megjegyzés: a lexikai ellipsis propozicionális ellipszist implikál, az operátor ellipsis pedig modálist (...)		
(2) modal ellipsis	32	
modális ellipsis		
i. total (all Modal element omitted)		1
totális (valamennyi modális elem el van hagyva)		
ii. partial (Subject present) [rare]		2
parciális (az alany jelen van) [ritka]		
(3) general ellipsis of the clause (all elements but one omitted)	33	
a mondat általános ellipszise (egy kivételével valamennyi elem el van hagyva)		
i. WH- (only WH-element present)		1
kérdő- (vonatkozó) elem (csak a kérdő- (vonatkozó) elem van jelen)		
ii. yes/no (only item expressing polarity present)		2
igen/nem (csak a polaritást kifejezésre juttató elem van jelen)		
iii. other (other single clause element present)		3
más (más egyetlen mondatelem van jelen)		
(4) zero (entire clause omitted)	34	
zéró (a teljes mondat el van hagyva)		
3 (1—4) elliptical clause functioning as:		
elliptikus mondat a következő funkciókban:		
(a) yes/no question or answer		6
igen/nem kérdés vagy felelet		
(b) WH-question or answer		7
kérdő- (vonatkozó) elemes kérdés vagy felelet		
(c) 'reported' element		8
'közvetített' elem		
(d) otherwise		9
más jellegű		

CONJUNCTION (items quoted are examples, not complete lists)

ÖSSZEKAPCSOLÁS (a megadott elemek csupán példák,
listájuk nem teljes)

Note: (E) = external, (I) = internal.

Megjegyzés: (E) = külső, (I) = belső.

1. Additive			1
Kapcsoló			
(1) simple: (E/I)			11
egyszerű (E/I)			
i. additive	<i>and, and also</i>		1
összekapcsoló	és, és... is		
ii. negative	<i>nor, and... not</i>		2
negatív	sem, és... nem		
iii. alternative	<i>or, or else</i>		3
alternatív	vagy		
(2) complex, emphatic: (I)			12
komplex, emfátiikus: (I)			
i. additive	<i>furthermore, add to that</i>		1
összekapcsoló	továbbá, ehhez jön még		
ii. alternative	<i>alternatively</i>		2
alternatív	ehelvelt		

(3) complex, de-emphatic: (I)	<i>by the way, incidentally</i>	13
komplex deemfatikus	mellesleg, közbevetőleg	
(4) apposition: (I)		14
értelmező: (I)		
i. expository	<i>that is, in other words</i>	1
magyarázó	azaz, más szavakkal	
ii. exemplificatory,	<i>eg, thus</i>	2
szemléltető	például, így	
(5) comparison: (I)		15
összehasonlító: (I)		
i. similar	<i>likewise, in the same way</i>	1
hasonló	hasonlóképp, ugyanazon a módon	
ii. dissimilar	<i>on the other hand, by contrast</i>	2
nem hasonló	másrészt, ellentétképpen	
2. Adversative		2
Ellentétes		
(1) adversative 'proper': (E/I)		21
ellentétes 'sajátos': (E/I)		
i. simple	<i>yet, though, only</i>	1
egyszerű	de, bár, csak	
ii. + 'and'	<i>but</i>	2
+ 'és'	hanem	
iii. emphatic	<i>however, even so, all the same</i>	3
emfatikus	azonban, mégha... is	
(2) contrastive (avowal): (I)	<i>in (point of) fact, actually</i>	22
kontrasztív (beismerő): (I)	valójában, ténylegesen	
(3) contrastive: (E)		23
kontrasztív: (E)		
i. simple	<i>but, and</i>	1
egyszerű	de, és	
ii. emphatic	<i>however, conversely, on the other hand</i>	2
emfatikus	azonban, épp ellenkezőleg, másrészt	
(4) correction: (I)		24
helyesbítő: (I)		
i. of meaning	<i>instead, on the contrary, rather</i>	1
jelentést	ehelyett, ellenkezőleg, inkább	
ii. of wording	<i>at least, I mean, or rather</i>	2
kifejezést	azt akarom mondani, hogy; vagy inkább	
(5) dismissal: (I)		25
felfüggesztő: (I)		
i. closed	<i>in any/either case</i>	1
zárt	minden egyes esetben	
ii. open-ended	<i>in any case, anyhow</i>	2
nyílt-ended	mindenesetre, egyébként	
3. Causal		
Okozati		
(1) general: (E/I)		3
általános: (E/I)		31
i. simple	<i>so, then, therefore</i>	1
egyszerű	így, ekkor, ezért	
ii. emphatic	<i>consequently</i>	2
emfatikus	következésképpen	
(2) specific: (E/I)		32
specifikus: (E/I)		
i. reason	<i>on account of this</i>	1
ok	ennek alapján	
ii. result	<i>in consequence</i>	2
eredmény	következésképpen	

iii. purpose cél	<i>with this in mind</i> ennek érdekében	3
(3) reversed causal: (I) megcserélt okoló: (I)	<i>for, because</i> mert	33
(4) causal, specific: (I) okoló, specifikus: (I)		34
i. reason ok	<i>it follows</i> eredményezi	1
ii. result eredmény	<i>arising out of this</i> ebből következően	2
iii. purpose cél	<i>to this end</i> evégből	3
(5) conditional: (E/I) feltételes: (E/I)		35
i. simple egyszerű	<i>then</i> akkor	1
ii. emphatic emfatikus	<i>in that case, in such an event</i> ebben az esetben, ilyen esetben	2
iii. generalized általánosított	<i>under the circumstances</i> az adott körülmények között	3
iv. reversed polarity megcserélt polaritású	<i>otherwise, under other circumstances</i> máskülönben, más körülmények között	
(6) respective: (I) viszonylagos: (I)		36
i. direct direkt	<i>in this respect, here</i> ebből a szempontból	1
ii. reversed polarity megcserélt polaritású	<i>otherwise, apart from this, in other respected</i> másképpen, ettől eltekintve, más szempontokból	2
4. Temporal Időhatározói		4
(1) simple: (E) egyszerű		41
i. sequential rákövetkező	<i>then, next</i> azután, rákövetkezően	1
ii. simultaneous egyidejű	<i>just then</i> pont akkor	2
iii. preceding megelőző	<i>before that, hitherto</i> azt megelőzően	3
(2) conclusive: (E) konkluzív: (E)	<i>in the end</i> végül	42
(3) correlatives: (E) korrelatív: (E)		43
i. sequential sorozatszerű	<i>first ... then</i> először ... azután	1
ii. conclusive konkluzív	<i>at first/originally/formerly ... finally/now</i> elsőként/eredetileg/először ... végül/most	2
(4) complex: (E) komplex: (E)		44
i. immediate közvetlen	<i>at once</i> egyszerre	1
ii. interrupted megszakított	<i>soon</i> hamarosan	2
iii. repetitive ismétlődő	<i>next time</i> következő alkalommal	3
iv. specific specifikus	<i>next day</i> a következő napon	4
v. durative duratív	<i>meanwhile</i> ezalatt	5
vi. terminal terminális	<i>until then</i> eddig	6
		265

vii. punctiliar pontoszerű	<i>at this moment</i> ebben a pillanatban	7
(5) internal temporal: (I) belső határozói: (I)		45
i. sequential rákövetkező	<i>then, next</i> azután, rákövetkezően	1
ii. conclusive konkluzív	<i>finally, in conclusion</i> végül, végkövetkeztetésképpen	2
(6) correlatives: (I) korrelatív: (I)		46
i. sequential sorozatszerű	<i>first... next</i> először... azután	1
ii. conclusive konkluzív	<i>in the first place... to conclude with</i> elsőként, befejezőként	2
(7) here and now: (I) itt és most: (I)		47
i. past múlt	<i>up to now</i> mostanáig	1
ii. present jelen	<i>at this point</i> jelenleg	2
iii. future jövő	<i>from now on</i> °	3
(8) summary: (I) összesítő: (I)		48
i. summarizing összegező	<i>to sum up</i> összegezve	1
ii. resumptive összefoglaló	<i>to resume</i> összefoglalva	2
5. Other ('continuative') Más (folytató)	<i>now, of course, well anyway, surely, after all</i> mármost, természetesen, akárhogyis, nyilván	5
6. Intonation Hanglejtés		6
(1) tone, hang		61
(2) tonicity, tónus		62

**LEXICAL
LEXIKAI**

L

1. Same item	Ugyanaz az egység	1
2. Synonym or near synonym (incl hyponym) Szinonim vagy közel szinonim (hiponim beleértve)		2
3. Superordinate	Főlérendelt	3
4. 'General' item	'Általános' egység	4
5. Collocation	Kollokáció	5
1—5 having reference that is:		
a következő referenciaviszonyokkal:		
(a) identical	azonos	6
(b) inclusive	befoglaló	7
(c) exclusive	kizáró	8
(d) unrelated	egymással viszonyban nem álló	9

B) Direction and distance of cohesion
A kohézió iránya és a kohezív elem távolsága

**IMMEDIATE
KÖZVETLEN**

o

Not immediate:
Nem közvetlen:

MEDIATED [number of intervening sentences]
KÖZVETETT [a közbeeső mondatok száma]

M [n]

REMOTE NON-MEDIATED [number of intervening sentences]
TÁVOLI, NEM KÖZVETETT [a közbeeső mondatok száma]

N [n]

Cataphoric
Kataforikus

K

Halliday és Hasan szemléltető példái közül itt az V. számú szöveget választottuk rendszerük alkalmazásának illusztrálására.

Text V (dramatic dialogue)
V. szöveg (drámai dialógus)

- Mrs Birling: I think we've just about come to an end of this wretched business — (1).
Úgy gondolom, hogy épp végéhez közeledünk ennek a szerencsétlen ügynek — (1).
- Gerald: I don't think so (2). Excuse me (3).
Én nem úgy gondolom (2). Bocsásson meg (3).
[He goes out. They watch him go in silence. We hear the front door slam.]
[Kimegy. Ők csendben nézik az eltávozását. Halljuk az első ajtó becsapódását.]
- Sheila [to Inspector]: You know, you never showed him that photograph of her (4).
[az inspektorhoz]: Tudja, Ön soha nem mutatta meg neki azt a róla /nőnemű/ készült fényképet (4).
- Inspector: No (5). It wasn't necessary (6). And I thought it better not to (7).
Nem (5). Az nem volt szükséges (6). És úgy gondoltam, jobb nem (7).
- Mrs Birling: You have a photograph of this girl (8)?
Önnek van egy fényképe erről a lányról (8)?
- Inspector: Yes (9). I think you'd better look at it (10).
Igen (9). Úgy gondolom, jobb lenne, ha Ön megtekintené azt (10).
- Mrs Birling: I don't see any particular reason why I should — (11).
Nem látok semmiféle motivumot, hogy miért kellene nekem — (11).
- Inspector: Probably not (12). But you'd better look at it (13).
Talán nem (12). De jobb lenne, ha megtekintené azt (13).
- Mrs Birling: Very well (14). [He produces the photograph and she looks hard at it.]
Rendben van (14). [Ő /hímnemű/ átnyújtja a fényképet, és ő /nőnemű/ behatóan szemléli azt.]
- Inspector: [taking back the photograph]: You recognize her (15)?
[visszavéve a fényképet]: Ön felismeri őt /nőnemű/ (15)?
- Mrs Birling: No (16). Why should I (17)?
Nem (16). Miért kellene (17)?
- Inspector: Of course she might have changed lately, but I can't believe she could have changed so much (18).
Természetesen ő változhatott később, de nem tudom elhinni, hogy ő annyi sokat változhatott (18).
- Mrs Birling: I don't understand you, Inspector (19).
Nem értem Önt, Inspektor (19).
- Inspector: You mean you don't choose to do, Mrs Birling (20).
Úgy véli, hogy nem akarja tenni, Mrs. Birling (20).
- Mrs Birling: [angrily]: I meant what I said (21).
[dühösen]: Azt véltem, amit mondtam (21).
- Inspector: You're not telling me the truth (22).
Ön nem az igazat mondja nekem (22).

- Mrs Birling: I beg your pardon (23)!
Hogy mondta (23)!
- Birling: [*angrily, to Inspector*]: Look here, I'm not going to have this, Inspector (24). You' ll apologize at once (25).
[*dühösen az inspektorhoz*]: Ide figyeljen, ezt nem vagyok hajlandó elfogadni, Inspektor (24). Majd egyszer még bocsánatot kér (25).
- Inspector: Apologize for what — doind my duty (26)?
Bocsánatot kéni, miért — mert teljesitem a kötelességem (26)?
- Birling: No, for being so offensive about it (27). I'm a public man — (28).
Nem, hanem azért, mert azt olyan támadólag teszi (27). Én közéleti ember vagyok — (28).
- Inspector: [*massively*]: Public men, Mr Birling, have responsibilities as well as privileges (29).
[*határozottan*]: Közéleti emberek, Mr. Birling, felelőségekkel éppúgy rendelkeznek, mint kiváltságokkal (29).
- Birling: Possibly (30). But you weren't asked to come here to talk to me about my responsibilities (31).
Meglehet (30). De Ön nem azért lett ide kéretve, hogy e felelőségeimről beszéljen nekem (31).
- Sheila: Let's hope not (32). Though I'm beginning to wonder (33).
Reméljük, nem (32). Jóllehet kezdem kétségbe vonni (33).
- Mrs Birling: Does that mean anything, Sheila (34)?
Ez valamit jelent, Sheila (34)?
- Sheila: It means that we've no excuse now for putting on airs and that if we've any sense we won't try (35).
Azt jelenti, hogy semmi okunk a bocsánatkérésre, és hogyha nincs, meg sem kíséreljük (35).

(J. B. Priestley)

Sentence number Szövegmondatok sorszám	No. of ties Kapcsolóelemek száma	Cohesive item Kohezív egység	Type Típus	Distance Távolság	Presupposed item Feltételezett egység
2	1	<i>so</i> úgy	S 31.6	o	(S.1)
3	0				
4	2	<i>photograph</i> fénykép	L 1.6	N.600 approx. megközelítőleg	<i>photograph</i> fénykép (preceding text) (előző szöveg)
		<i>her</i> róla	R 12.6	N.43 + —> M.20	<i>her</i> (—>...)—> övé <i>Daisy</i> (pre- ceding text) (előző szöveg)
5	1	<i>No</i> Nem	E33.2.6	o	(S.4)
6	1	<i>It</i> Az	R 13.6	N.1	<i>(to) show</i> <i>him that photograph of her</i> megmutatni neki azt a róla készült fényképet
7	2	<i>And</i> És <i>not to</i> nem	C 11.1 E 21.1; 31.1.6	N.1 + azt M.1	(S.6) <i>it</i> (S.6)—> <i>show him</i> <i>that photograph of her</i> megmutatni neki azt a róla készült fényképet

8	2	<i>photograph</i> fénykép <i>this</i> erről	L 1.7 R 21.6	N.3 N.46 +--> M.21 o	<i>photograph</i> fénykép <i>her</i> (-->...) övé --> <i>Daisy</i> (S.8)
9	1	<i>Yes</i> Igen	E33.26	o	
10	1	<i>it</i> azt	R 13.6	N.1	<i>a photograph</i> egy fénykép
11	1	<i>I should</i> kellene nekem	E 21.1; 31.2.8	o	<i>you'd better</i> <i>look at it</i>
12	1	<i>Probably not</i> Talán nem	S.32.8	o	jobb lenne, ha Ön megtekintené azt (S.11)
13	3	<i>But</i> de <i>it</i> azt	C 21.2 R 13.6	o N.3+ --> M.1	(S.12) it --> a azt egy <i>photograph</i> fénykép
14	1	<i>look at</i> megtekintené <i>Very well</i> Rendben van	L 1.6 E33.3.9	N.2 o	<i>look at</i> megtekintené (S.13)
15	0	<i>her</i> őt	R 12.6	N.52 +-->	<i>her</i> (-->...) övé (S.15)
16	1	<i>No</i> Nem	E33.2.6	o	
17	1	<i>Why should I?</i> Miért kellene?	E 21.1;	N.1	<i>recognize</i> <i>her</i> felismeri őt (S.15) (S.17)
18	4	<i>Of course</i> Természetesen <i>she</i> (2x) ő	C 5 R 12.6	31.2.9. o	
		<i>so much</i> annyi sokat	R 34.9	N.54 +--> M.23 N.1	<i>her</i> (-->...) övé --> <i>Daisy</i> (S.16)
19	0.				
20	1	<i>to do</i> tenni	S21	o	<i>understand</i> <i>me</i> megérteni engem
21	1	<i>meant</i> vélttem	L 1.6	o	<i>mean</i> véli
22	1	<i>tell ... truth</i> mondja igazat	L 5	o	<i>meant ... said</i> vélttem mondtam
23	0				
24	1	<i>this</i> ezt	R 21.6	N.1	(S.22)
25	0				
26	2	<i>Apologize for</i> Bocsánatot kérni <i>what?</i> miért? <i>apologize</i> bocsánatot kérni	E 21.1; 32.1.7 L 1.6	o	(S.25)
27	4	<i>No</i> nem	E33.2.6	o	<i>apologize</i> bocsánatot kérni <i>apologize</i> ... for

					bocsánatot kérni, mert <i>doing my duty?</i> teljesítem a kötelességem
		<i>for being so</i>	E33.3.7	o	<i>apologize for</i>
		mert azt olyan			bocsánatot kérni
		<i>offensive about it</i>			<i>what?</i>
		támadólag teszi			miért?
		<i>so</i>	R 35.8	N.4	(S.22)
		olyan			
		<i>it</i>	R 13.6	o	<i>doing your</i>
		azt			<i>duty</i>
					teljesítem a kötelességem
28	0				
29	1	<i>Public men</i>	L 1.7	o	<i>public man</i>
		Közéleti emberek			közéleti ember
30	1	<i>Possibly</i>	E33.3.9	o	(S.29)
		Meglehet			
31	2	<i>But</i>	C21.2	o	(S.30)
		de			
		<i>responsibilities</i>	L 1.7	N.1	<i>responsibilities</i>
		felelősség(eim)			felelősségek(kel)
32	1	<i>not</i>	S 32.6	o	(S.31)
		nem			
33	2	<i>Though</i>	C 21.1	o	(S.32)
		Jóllehet			
		<i>to wonder</i>	E 34.8	N.1	(S.32)
		kétségbe vonni			
34	1	<i>that</i>	R.22.6	o	(S.33)
		ez			
35	2	<i>It</i>	R 13.6	M.1	<i>that—>(S.33)</i>
		azt			
		<i>means</i>	L 1.6	o	<i>mean</i>
		jelenti			jelent

Jegyzetek

1. Drámai dialógusok kétféleképpen interpretálhatók: vagy olvasmányként, vagy cselekményként. Az első esetben tekintettel kell lenni a rendezői utasításokra is, és valamennyi referenciát endoforikusként kell interpretálni; a másodikban — s ezt alkalmaztuk itt — a rendezői utasításokat figyelmen kívül hagyjuk, és a szituációra vonatkozó referenciákat exoforikusként, azaz nem kohezívként kezeljük.
2. Ami a 4. szövegmondatot illeti: mind a *him (neki)*, mind a *that (azt)* a „*that photograph*” („*azt a fényképet*”) kifejezésben — exoforikus itt. A *her (róla)* ezzel szemben legalább részlegesen endoforikus: Daisy ugyanis csupán a fénykép formájában van jelen a színpadon. Ugyanez vonatkoztatható a 15. szövegmondatra is.

Petőfi S. János—Vass László